

Cséfalvay Ildikó

A FELVIDÉK ÉS TRIANON

CSALLÓKÖZ ÉS MÁTYUSFÖLD

Munkámban szeretnék megemlékezni a felvidéki vagy felvidéki származású családokról az én történetemen keresztül. Az írott sajtóban és a médiában egyaránt érdeklődéssel olvasom és hallgatom a témáról szóló cikkeket, műsorokat. Úgy érzem, a felvidéki kitelepítésekről kevesebb szó esik, így ezúton szeretném felhívni a figyelmet a csallóközi és mátyusföldi eseményekre. Három történetet szeretnék elmondani: az apai és az anyai nagyszüleimét, valamint apám unokatestvérének és családjának történetét.

Apai nagyapám 1894-ben született a csallóközi Keszölcésen, jómódú családban. Bajszos, egyenes tartású ember volt. A legenda szerint a család egy női tagja még a török időkben a mocsárba vezette az idegen megszállókat, ezért nemesi címet kaptak. Nagyapám a legkisebb gyerek volt apja második házasságából, édestestvére nem született. Féltestvérei sokkal idősebbek voltak nála, róluk alig tudok valamit. Az apja a szülőfalujában templomot építtetett.

Akkoriban az volt a szokás, hogy a magyar gyerekeket Németországba vitték nyelvet tanulni, s egy ottani család német gyereke jött Magyarországra, vagyis gyereket cseréltek. Ő hét-nyolc éves lehetett, amikor elkerült külföldre, ahol egy évet töltött. Minden munkát, amelyet a család saját gyerekének el kellett végeznie, azt neki is meg kellett csinálnia, jó szívvel voltak ott hozzá. Idős korában is sok német szóra emlékezett. Még őrzöm gyerekkorából a palatáblát, amelyen írni tanult.

Nagyapámnak és nagyanyámnak öt gyermeke született: az első lány, ha jól emlékszem az elmeséltekre, csecsemőként halt meg. A legidősebb fiuk, Dezső, leventeként esett orosz fogságba a második világháborúban, Székesfehérvárnál, és egy orosz rézbányában, az Uralban vesztette életét. A szülők úgy haltak meg (másodikként 1986-ban nagyapám), hogy nem tudtak a sorsáról, pedig sokáig kerestették a Vöröskereszttel. Hírt úgy kaptak róla, hogy a fogolytáborból hazaszökött egy falubeli sorstárs. Sorsát ma is csak sejtjük, azt, hogy mi történt valójában, nem tudjuk. Lányuk Doborgazra (ma Dobrohošť) ment férjhez, a kitelepítés után ritkán találkozhattak. A legkisebbik gyerekük lett az én apám. Kicsi voltam, amikor a nagyszüleim hozzánk jöttek lakni, majd' húsz évig voltak velünk. Szombatonként vagy vasárnap délelőtt, amikor az ebédet főztük anyámmal, nagyapám bejött a konyhába, leült az ajtóhoz közeli székre, pipáját a zsebébe tette, megköszörmelte a torkát és hozzáfogott a meséléshez. Mindig így kezdte: „...tudod Ildi, az úgy volt, hogy...”. A hét unokája közül én voltam az, akinek a legtöbbet elmondhatott az életükről. Halála előtti utolsó pár évben fordult különösen szeretetteljesre a kapcsolatunk.

Nagyapám részt vett az első világháborúban, az olasz és az orosz fronton is. Egy ezredesnek volt a puccere, aki nagyon kedvelte őt. (A háború után ez az ezredes a feleségével nehéz helyzetben lévén váratlanul meglátogatta a nagyszüleimet, ha jól emlékszem, menekültek az országból. Nagyapámék ennivalóval segítették őket.) Szinte csodával határos módon menekült meg a piavei harcoktól. Kölcsönként egy koronát, vett rajta egy lotrit, amelyen több nap szabadságot nyert. Hazautazott, majd mikor visszatért,

szavaival szólva: már semmi nem volt ott. Amikor ezt mesélte, mindig legyintett egyet szomorúan. Az ütközet lezajlott. Én felnőttként részt vettem egy első világháborús emléktúrán, jártam a helyszínen. A folyó ezen a szakaszon kiszélesedik, hatalmas kövekkel a medrében, víz alig csordogált benne. Néhány kilométerrel arrébb már keskenyebb, sebes folyású, feltűnően zöld színű.

Nagyapám az orosz frontra úgy került, hogy „megunta a jó dolgát”, és átkérte magát. Ott szanitéc lett. Erről soha nem mesélt egy szót sem, elképzelni sem tudom, mi mindent élhetett át.

A háború után vette el nagyanyámat, aki 1901-ben született, Vajkán, széki nemesi családban. Ez azt jelentette, hogy a királynak nem, csak az esztergomi érseknek tartoztak adózással. Nagyanyámnak két lánytestvére volt. Az idősebbik Terus, a kisebbik Örzse, nagyanyám Ágnes pedig a középső. Vékony, kerek arcú, bátor asszony volt, mindig fejkendő hordott. Egy táncos mulatságon találkoztak, nagyapám akkor még katona volt. Örzse nénit, ő volt apám keresztanyja, amikor már volt autónk, néhányszor meglátogattuk. Nagyon szép arcú, csendes szavú nénire emlékszem, Vajkán lakott, nem került át Magyarországra.

Nagyszüleim nagy szeretetben, összetartásban éltek Keszölcésen. Sokat dolgoztak, mint minden gazda. Ötven hold földet műveltek, minden gyereküknek tíz-tíz holdat akartak adni. Nagyapám volt a faluban a közbirtokosság pénztárosa. A közösség tisztelte, itt, a mi falunkban is, gyerekként tanúja is voltam. Nagyszüleim sokszor elmesélték külön-külön is, hogyan szöktek át Magyarországra a második világháború és a trianoni döntés után. Keszölcésre a hegyekből jöttek le fegyveres partizánok. Akiknek a házát kinézték maguknak, azoknak menniük kellett. Nagyszüleimnek nagy házuk volt, még a mai értelemben is, nem a hagyományos, a faluban megszokott ház. Egyszer, a hetvenes évek végén látogatóban jártunk Juliska néniéknél, apám nővérénél, akkor autóval körbejártuk a vidéket, papa megmutatta, még ugyanabban a formájában állt a ház. Úgy tudom, még ma is megvan, kívülről változatlan.

A szökés története: november volt már, minden munkát elvégeztek, benn volt a kukorica is a góréban. Nagyanyám egyedül

volt otthon apámmal, aki még kicsi volt, még nem járt iskolába, nagyapám kint volt a földeken, szántás után vetette az őszi árpát. Olyankor egy kendőt kötöttek a nyakukba, át a vállukon, félkörös mozdulatot téve szórták ki a gabonát. Nagy szarvú szürkemarháik voltak és nagy muraközi lovaik, vagyonosak voltak. A fegyveres katonák körbefogták a házat, nagyanyámat és a kisgyerek apámat elvitték gyűjtőtáborba. Nagymama hányszor elmondta, nagy hirtelenjében csak egy kanalat tudott a zsebébe dugni, hogy legyen mivel enniük. Közben a rokonság futott ki a földre szólani nagyapámnak, mi történt. Mikor hazaért, már semmit sem tehetett. Először Miklós bácsi, apám bátyja szökött át a nagy Dunán, ő akkor már felnőtt volt, majd nagyapám követte Cicolára, a rokonokhoz. Nagymamának is szerencsésen sikerült kiszöknie a táborból, és szintén a Dunán keresztül jutott át a magyar területre kisgyerek apámmal. Micsoda bátorságra volt szüksége, hogy ezt meg tudja tenni! Juliska néni, egyetlen lánygyermekük, akkor már férjnél volt Doborgazon, őket nem bántották.

Apámék egy évet töltöttek Cicolán, ezen a szigetközi településen, amely szemben van azzal a faluval, ahonnan menekültek. Nem beszéltek róla, el sem tudom képzelni, milyen nehéz lehetett, nem volt semmijük, csak a puszták két kezük. Egy év után, mikor hazamehettek volna, addigra a házukba már beköltözött egy tót ember a családjával. Nagypapa hiába kérte, hogy adjanak vissza neki a sajátjából valamit, fenyegetően léptek fel vele szemben, csak néhány fényképet kapott meg. Így maradt meg nagyanyám szülei-ről és testvéereiről egy családi fotó, Dezső bácsiról egy egész alakos kép, és apám kisgyerekkori matrózbúzlós, rövidnadrágos fényképe, és egy első világháborús kép az olasz frontról, ahol egy bunker előtt állnak többen, köztük nagyapám is. Nem tehetett mást, bement a községházára, hogy adjanak nekik fehérlevelet, házat ahelyett, amelyet otthagytak, hogy élhessenek, és valamennyi földet. A hangját, ahogy elmesélte, sosem fogom elfelejteni. Aztán kapott egyet Kálnokon, sokkal szegényesebbet, mint a sajátja volt. Ebből a házból németeket vittek el. Eleinte rőzsét hordott be a közeli városi piacra, majd mindent, amit meg tudtak termelni, így került egy kis pénz.

Akkor lett kicsit jobb nekik, amikor a saját teheneit visszalopta. Keszölcésen akkor az volt a szokás, hogy tavasszal egy dunai szigetre kihajtották az állatokat, és ősszel meg vissza. A rokonok szóltak nekik, hogy a tót ember kivitte a szigetre a teheneket. Összefogtak, és a Dunán áthajtották Magyarországra azokat. Ezután kicsit mindig jobb lett nekik. Itt tizenkét hold földet kapott az ötven helyett, amelyből aztán maradt kilenc. Ennek is megvan a maga története: be akarták léptetni a termelőségvetkezethez, mint mindenki más. Eleinte nemet mondott, de aztán kuláklístára akarták tenni, így még három holdról le is kellett mondania. Ráadásul, amit aztán nem tett meg, s ezért én hálás vagyok: a nevét is meg akarták változtatni, az y-végződést cserélje i-re. Ez érintette őt legmélyebben. Mindezt apám mesélte el, amikor a kárpótlási ügyeket intézte. Ennek a történetnek a ráadása: talán 2000-ben vagy 2001-ben történt, hogy apám nővére meglátogatott bennünket. Az ok a következő volt: megkereste őket egy ottani magyar ember, hogy megvenné a nagypapa földjeit. Régóta szerette volna már, de előbb ki kellett derítenie, ki a tulajdonos. Tehát az ezredfordulón még a nagypapa nevén voltak, amiről senki sem tudott. Gyanítom, nem egyedüli ez az eset.

ANYAI NAGYSZÜLEIM TÖRTÉNETE

Anyám Szímőn (Mátyusföld) született 1947-ben, ez a falu Jedlik Ányosról nevezetes, ugyanis itt született. Anyám egyéves volt, amikor Magyarországra kerültek. Nagyszüleim ifjú házaspárok voltak tehát egy kisgyerekekkel. Nem kellett volna eljönniük, de nem akarták magára hagyni nagypapám anyját. Akkortájt nyilatkoztatták az embereket arról, hogy magyarnak vagy szlováknak vallják-e magukat. Dédapám magyarnak vallotta magát. Mire a kitelepítés sorra került, már csak a dédanyám élt, őt egymagában telepítették ki. Ezt nem engedhette a legkisebbik fia, így vele jöttek. Vagonba raktak mindent, amit hozhattak magukkal. Szímőn maradtak nagyanyám szülei és testvére a családjával és nagypapámnak több

testvére és családjaik. Két bátyja Esztergom mellé került, sokáig nem tudtak róluk semmit. Nagyszüleimet Mosonszolnokra vitték több más szímei és feketenyéki családdal együtt. Olyan házat kaptak, amelyből ugyancsak németeket vittek el. A régi lakók a ház ablakait kiverték, de hát akik a helyükre kerültek, sem tehettek semmiről, ők is otthagytak sok mindent, ahonnan jöttek. Hogy élhető legyen a ház, meg ne fagyjanak, újságpapírral és szalmával tömték be az ablakok helyét. Ezt nagymama mesélte el sokszor. Szerencsésnek érzem magam, mert mind a négy nagyszülőm sokáig élt, sokat hallottam tőlük, de mindig hozzátették: ezt el ne mondj senkinek. De most itt az ideje, hogy más is halljon a kitelepítettek történetéről. Apai dédanyám ott halt meg a mosonszolnoki templom lépcsőjén egy évvel a kitelepítés után, ott is van eltemetve. Jelképes sírja van Szímőn.

Nagymamának az fájt a legjobban egész életében, hogy édesapja temetésére nem engedték haza, nem kapott engedélyt a hivatalos szervektől. Amikor már mehettek, akkor Komáromig vonattal utaztak, ott a hídon gyalog át, majd busszal tovább, vissza ugyanígy. Ezt azért írom le, mert mikor elbúcsúztak Berti néniéktől, ő nagyanyám testvére, a Duna két partján a folyó fölött még sokáig tudtak beszélgetni. Az én szüleim Mosonszolnokon találkoztak, amikor a nagy szigetközi árvíz idején el kellett hagyni a lakóhelyet. Aki tudta, rokonoknál várta ki a víz visszahúzódását. Apáméknak Mosonszolnokon volt Terus néni és a családja, ott voltak az árvíz idejére. Szomszédságukban az anyámék, így találkoztak. Nem egy ilyen családról hallottam, ahol a kitelepítettek házasodtak össze. Az idősebbik lányom olyan fiúval ismerkedett meg, aki Keszölcés és Szímő között félúton lakik. Vissza a gyökerekhez?

Szímőn jó pár éve rendszeresen megrendezik a kitelepítettek találkozóját. Keresztanyám révén én és gyerekeim is részt tudunk venni két ilyen eseményen. Egyszerre felemelő és megható volt ott lenni, leírhatatlan érzés. Találkozhattam olyan szímeikkel, akik tudtak a nagyszüleimről, olyan mosonszolnokiakkal, akik emlékeztek anyámra. Ha rokonlátogatóba megyünk Szímőre, az idősebbik lányom úgy mondja, ahogy nagymama mondta: hazamegyünk.

TERUS NÉNI ÉS CSALÁDJA TÖRTÉNETE

Terus néni apai nagyanyám legidősebb lánytestvére volt. Vajkán laktak, szintén a Duna túloldalán, a Csallóközben. Ez egy kis falu Keszölcés mellett, amelyet ma már az elterelt Duna vesz körbe más kis falukkal együtt. Az ő történetüket Terus néni lányától, Erzsi nénitől tudom. Otthon erről nem beszéltek, a Szlovákiában élő unokatestvéreim sem hallottak róla. Terus néniék, mikor összeházasodtak, a kettéosztott szülői telek egyik felére építkezhettek. Terus néninek két lánya született, Erzsi és Marika. Mindketten élnek még, azon kevés tanú közé tartoznak, akik a kitelepítést meg- és átélték. Erzsi néni a kitelepítéskor 13–14 éves volt, Marika néni idősebb néhány évvel. A partizánok az ő házukat is kiszemelték, így ők is táborba kerültek, hogy viszik őket Csehszlovákiába dolgozni. Vagonokba rakták őket, valami keveset vihetek magukkal. Amikor megérkeztek, egy ottani csehszlovák gazdához kerültek, aki családjával összébbr húzódtott az első szobába, rokonaimnak egy hátsó szoba jutott. Egy-két napig nem történt semmi. Közben az édesanya megbetegedett, a csehszlovák ember, akinél laktak, hívott hozzá orvost. A lányok meg, mivel dolgozni vitték őket, elmentek, hogy keressenek munkát. Valami épületbe mentek, ott többen voltak együtt, kézzel-lábbal elmondták, hogy mit akarnak. Másnap reggel szekéren kivitték őket egy földre, hogy terítsék el a ganét. Délre a lányok végeztek vele; látták rajtuk, hogy értenek a földi munkákhoz, tudnak dolgozni. Ezután rendszeren adtak nekik munkát, édesapjuk is dolgozott, édesanyjuk meggyógyult.

Közel egy évig voltak ott, mikor sikerült nekik hazaszökni. Erzsi néni keresztapja és a szülők telefonon megbeszélték, hogy előbbi eléjük megy, visz nekik vonatjegyet. Fel is tudtak szállni a vonatra. Jó darabon utaztak már, mikor ellenőrök jöttek katonákkal. Még előtte megbeszélték, hogy alvónak tettetik magukat. Csak a keresztapjuk volt ébren, így menekültek meg. Pozsonynál szálltak le. Az a katona, aki a vonaton volt, rájuk ismert, de nem szólt, csak vigyorgott rajtuk. Hazajutottak Vajkára. Erzsi néni nem maradhatt velük, keresztapja vitte magával pár faluval arrébb. A többiek

a nagyszülőknél húzták meg magukat titokban, nehogy kiderüljön, hogy itthon vannak. A saját házukban a partizánok parancsnoka lakott. Itt kell elmondani, hogy még korábban egy cigányasszony Erzsi néni édesapjának megjósolta, hogy a lánya még nagy bajba fogja sodorni. A néni egy-két hónapig bírta, hogy ne lássa szüleit, de aztán hazaszökött. A faluban meglátták, így kiderült minden. Az édesapjára ráfogták, hogy kézigránáttal fel akarta robbantani a házát. Hiába bizonygatta, hogy nem tett ilyet, börtönbe csukták. Sokáig bent volt, verték. Feleségének sikerült egy magyar érzésű ügyvédet találnia, aki aztán a pártját fogta, és nagy nehezen, de ki tudta hozni a börtönből. Mikor kicsit felerősödött, látták, hogy helyük itt nincs, fehérlevéllel, vagonban Magyarországra, Moson-szolnokra kerültek, az édesanyámék szomszédságába. Mint sors-társak jóba lettek, Erzsi néni párja egy Feketenyékről kitelepített fiú lett. Nővére, Marika néni, ápolónőnek tanult, és 1956-ban Amerikába disszidált. Orvos lett, ma is ott él.

Gyerekkoromban, amikor meglátogattak bennünket akár a doborgazi, akár a szímei rokonok vagy mi mentünk hozzájuk, az mindig ünnepnek számított. Úgy gondolom, hogy Trianon szét-szakította, de össze is kötötte a családomat. Rokonaink nagy része a határ másik oldalán, Szlovákiában él. Még ismerjük egymást mi, unokatestvérek, de az ő gyermekeik már másképp nőnek fel, kitá-rult számukra a világ. Ezért lenne fontos, hogy sok-sok történetet halljanak, olvassanak, őrizzük meg elődeink életét, tudjuk, honnan származunk, hova tartozunk.